

Arborétum fogalma és kialakítása zirci példával

Előadásom témájául a településünkhöz közel eső Zirci Arborétumot választottam. Többször jártunk ott iskolai kiránduláson és a családdal is, közel áll hozzám ez a különleges természeti gyűjtemény. Történetéről dr. Galambos Istvánnal, a Bakonyi Természettudományi Múzeum nyugalmazott botanikusával beszélgettem. István bácsi ugyanis új tényeket tárt fel a témával kapcsolatban.

A múzeumba Benis István tanár úr vitt el, így legalább tovább ápolhattuk iskolánk és a természettudományi műhely régi jó kapcsolatát. Először az irodában különböző dokumentumokat, térképeket, feljegyzéseket tanulmányoztunk, majd az arborétumban terepi megfigyeléseket végeztünk.

Találkozásunk után az arborétum fogalmát értelmeztük. Kezdetben a franciakertek terjedtek el. Könnyen megfigyelhetjük legfőbb jellemzőit. Szimmetrikus rend, szabályos vonalvezetések.

Ennek ellenkezője tapasztalható az angolkerteknél. Foltokban elhelyezkedő növénytársulások, tisztások, görbe vonalú utak. Ilyen típusú a Zirci Arborétum, tehát ez is angolkert. Az említett két kerttípust elsősorban kastélyok parkjaiként, városok zöldövezeteiként alakították ki pihenés céljára.

Léteznek úgynevezett botanikus kertek is, olyan növénygyűjtemények, amelyeket oktató, tudományos ismeretterjesztő céllal hoznak létre és a növényeket különféle szempontok szerint csoportosítva mutatják be.

Ha a botanikus kert fás szárú növények bemutatására szakosodott, akkor azt arborétumnak nevezzük. Ebben a gyűjteményben nagy számban kell lenni nem őshonos fás növénynek. István bácsi úgy mondta: egzótának.

Nyelvi oldalról is megvizsgáltam az arborétum szó jelentését. A magyar nyelvben a fa élő és élettelen voltát nem különböztetjük meg. A latinban a fa, mint anyagnév a lignum, az élő fa az arbor elnevezést kapta. Innen az arborétum név. Az eddigiek alapján kimondható: ha az angolkertbe nem őshonos fás növényeket telepítenek, akkor az arborétum lesz.

Összegyűjtöttem, hogy a zirci angolkertbe honnan telepítettek be fákat. A Bakony-hegység más részeiről, Magyarország más területeiről, Európa más részeiről, Ázsiából, Észak-Amerikából és Dél-Amerikából. Közös jellemzőjük, hogy éghajlatigényük mérsékelt övi.

Lássuk most a Zirci Arborétum kialakulásának történetét időrendben! Zirc Árpád-kori település, I. András király itt halt meg. Emlékét az arborétumban szobor őrzi. A középkorban egy szerzetesrend, a ciszterci települt itt le. A török időkben azonban elmenekültek és az elnéptelenedett terület a természeti törvényeknek megfelelően begyepesedett, majd cserjés és erdő alakult ki. A rend 170 év után tért vissza és erdőirtást végeztek növénytermesztés céljából. Később Konstantin apát utasítást adott vadaskert létrehozására. Az 1783-as térképen már fellelhető a kis erdőfolt. Ennek a telepítésnek köszönhető a parkban található

kislevelű hársfa. Fontos tudni, hogy az erdő biztosította később az egzótáknak a megfelelő környezetet. A kialakított - és máig meglévő - halastó pedig bőjti időszakban élelmet adott a szerzeteseknek.

Az angolkert kialakítása az 1800-as évek elején kezdődött, majd folyamatosan fejlesztették a XIX. században. Az 1852-es térképen már a mai szerkezetű kertet lehet felfedezni. Vízesést építettek, fákat telepítettek, utakat alakítottak ki, a tavat tápláló patak medrét áthelyezték. Itt álljuk meg egy pillanatra! Ez a fa, melynek a közelébe mentünk kb. 450 éves kocsányos tölgy. A török időkben visszaerdősült terület hagyásfája. Mivel a patak völgy nedves, nem szátható mélyedésében állt, meghagyták.

Az 1900-as évek elején Szentés Anzelm jelentősen megnövelte a nem őshonos fás fajok számát, így az angolkertből arborétum lett. A képen látható egzóta egy Amerikából származó tulipánfa. A ciszterci rendet 1950-ben feloszlatták és 1951-től az állam tulajdonába került az arborétum. Védett területté vált, ma a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatósága kezeli.

Mi az újszerű az általam felvázolt Zirci Arborétum kialakításának történetében? ...

Több irodalmi adat született, melyben az áll, hogy a Bakony egykori erdőjéből alakították ki az arborétumot. Ennek cáfolatára egy 1766-ból származó térkép áll rendelkezésre, melyet István bácsi a levéltárban talált. Látható rajta, hogy ebben az időszakban a park mai területén nem erdő, hanem szántók voltak. **Az arborétum őse tehát nem érintetlen erdő, hanem telepített faállomány volt.**

Az arborétum részletes körüljárása után István bácsi próba elé állított. Fogott egy levélkét és arra biztatott, hogy rágjam egy kis ideig. Azt mondta, ha csípő érzés lesz a nyelvemben nem figyeltem eléggé a magyarázatára. Szomorú voltam mert bizony csípett a nyelvem, pedig én nagyon figyeltem. Eltorzult képemet látva, mosolyogva megveregette a vállam és azt mondta: Na, ne szomorkodj, inkább járj utána a dolognak!

Később az Interneten olvastam, hogy a foltos kontyvirág leveleit megízelve kisvártatva érezhető a szájnyalakártyánkba fúródott, apró kalcium-oxalát kristályok égető, csípős hatása, mely néhány perc múlva elmúlik.

Mosolyogtam a kis tréfán. Aki a Zirci Arborétumban jár, ne hagyja magát becsapni!